

לפרשת במדבר

מה בין "והיה מספר בני ישראל", ל"והולכתיה המדבר"

הרב יהודה שביב

א. כאיש אחד בלב אחד

בידוע שמרובים הם המנהגים לגבי קביעת הפטרות. בדרך כלל מבחינים בין מנהג האשכנזים למנהג הספרדים ולמנהג התימנים, אבל עוד רבים המנהגים, ומהם שכבר עברו מן העולם המעשי, ולא בא זכרם אלא בחומשים ובמחזורים ישנים או בכתבי יד. במצורף לערך "הפטרה" באנציקלופדיה תלמודית, הובאה רשימת הפטרות לכל שבתות השנה לפי המקורות והמנהגים. עיון ברשימה זו מגלה, שאין לך שבת שאין לגביה מנהגים שונים בקביעת הפטרה, ויש שבת שרבים המנהגים ויש שמועטים. יש וההבדל גדול הוא וקהילות שונות מפטירות בנביאים שונים, ויש שמצומצם הוא והחילוק הוא בפסוקי החתימה או הסיום.

אבל יש רק שבת אחת בשנה שכל ישראל מתאחדים בקביעת הפטרתה והיא שבת פרשת במדבר.

אם נזכור כי פרשת במדבר כמעט תמיד נקראת בשבת שקודם חג שבועות, חג מתן תורה, כי אז יהיה בזה, כאילו, ביטוי מחודש לאשר אירע אז במדבר קודם מתן תורה, שהתאחדו כל ישראל להיות יחדיו כאיש אחד בלב אחד (ראה מכילתא עה"כ "יוחן שם ישראל נגד ההר", שמות, י"ט, א.).

ואף זה מן האמור בהפטרה: "ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד". אבל יש בזה גם השלמה ניגודית לעולה מן הפרשה: מה מצינו בה בפרשה - חלוקת העם לשבטים ומחנות ודגלים, ונראה לכאורה כאילו זו היא הדרך הראויה, באה הפטרה ומשלימה ומבהירה כי בתמונה העתידה כל ישראל עולים יחדיו ולהם ראש אחד.

ב. ייספר או לא ייספר

במבט ראשון נראה קשר ניגודי בין הפרשה להפטרה. בעוד שבפרשה מדובר על מפקד בני ישראל, הרי הפטרה פותחת בקביעה:

"והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר."

אפשר שכאן ביטוי לשינוי במצב. תקופת המדבר תקופה זמנית היא, הולכים "לקראת" ומנהלים חיי מחנה. לכך יש לפקוד את העם, גם כהכנה לקראת כיבוש הארץ. לעומת זאת, הנבואה מדברת על מצב הקביעות שלאחר ההשתרשות בארץ, עת ירבה העם ואין צורך (ואולי גם אין יכולת) למנותו. אבל - מוסיפה הנבואה - המספר הרב לא יפגום באחדות.

על כל פנים העובדה שמספר בני ישראל כה רב עד אין מספר, מעוררת למחשבה כי ספירת העם אינה דבר חיובי בעצם. ואף זה מסר בעקבות הפרשה: ניתן היה לסבור שלעולם יש מצוה במפקד העם (והרי כאן לא נאמר - כדרך שנאמר במדבר בפרשת כי תשא - שלא יהיה נגף בעקבות המפקד - אמירה הרומזת לשלילת המפקד ולחשש סכנה בעטיו) - באה הפטרה ומשמיעה כי המניין שייך לעבר כשעדיין לא שרתה ברכה שלמה בקרב העם.

ג. אהבת כלולותיך

התבוננות נוספת מעמיקה תחשוף קשר אחר בין הפרשה להפטרה. לקראת חתימתה של ההפטרה, מדבר הנביא הושע על ההולכה המחודשת שעתיד ה' להוליך את כנסת ישראל למדבר.

מה עניינו של המדבר? מבחינת ההיסטוריה של עם ישראל, הרי זו גם תקופת החיזור שקודם החיים המשותפים.

ודאי שציון היא בית חיינו, בארץ ישראל אמורים הדוד והרעיה; הקב"ה וכנסת ישראל, לבנות, כאילו יחד, את הבית המשותף. אבל המדבר הוא המקום בו, כביכול, שוטטו הם יחד תוך גילויי אהבה וחיבה. הלוא כך קורא ירמיה בשם ה', כמזכיר: "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ב', ב).

משנכנסו לארץ נתמסדו החיים המשותפים, וכדרכם של חיים ממוסדים מתרחשות תקלות ומשתבשים היחסים. ויש וכל כך משתבשים עד כדי פירוד וניכור: "כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה". או אז יש ונזכרים באותה תקופת ראשית של חסד נעורים ואהבת כלולות (שאף שהיו גם בהם מעקשים ומריבות, הרי שבמרוצת השנים נזכרת רק התמונה הכללית שטופת האהבה).

אכן, חיי המדבר היו חיי שעה (ראה גם בהקדמת הרמב"ן לספר, המסביר שרוב מצוות שבספר מצוות שעה הן), אך הם מהלכים קסם גם בחיי עולם, ולעולם יש רגעים ומצבים בהם מבקשים לשוב לחיי שעה אלו, חיים שטעם של מעשי בראשית בהם (הרואה מדברות מברך עליהם "עושה מעשה בראשית - ברכות נד):

ד. אירוסין לעולם

אפשר ומזה הטעם נקבעה כהפטרה נבואתו זו של הושע. מצויים אנו בפתחו של ספר במדבר, ובזה הספר יסופר על שעבר על ישראל במדבר ועל שעברו הם, על טענות ומענות, מסה ומריבה, מתאוננים ומרגלים. אבל אלו הן תמונות של חיי שעה, ואילו מפרספקטיבה רחבה יותר, מקבלת תקופת המדבר את צביונה הנכון, זה שנחקק בנפש האומה.

המדבר - תקופת אירוסין.

טבעו של עולם, שתקופת אירוסין אי אפשר לחזור אליה. זכרונה ממלא את הנפש, זכרונות שצובטים את הלב בהמייה ובגעגועים, אבל געגועים שאי אפשר לממשם. באה נבואתו של הושע ללמד, כי שלא כיחסי בעל ואישה יחסי הקב"ה וכנסת ישראל. הם, אפשר להם לחדש נעוריהם ולחדש בריתם כאשר בראשונה, ולהפוך את החד פעמי הראשוני לחזיון מתמיד בחייהם - "וארשתיך לי לעולם".